
СТАТИИ

100 ГОДИНИ ОТ ОСНОВАВАНЕТО НА СЪЮЗА/ СДРУЖЕНИЕТО НА БЪЛГАРСКИТЕ СЪДИИ

*Евгени Йочев**

Учредителното събрание на Съюза на българските съдии (СБС) се провежда на 15 септември 1919 година. В работата му участват 30 съдии, които под ръководството на Никола Чехларов (подпредседател на Софийския апелативен съд) приемат устава на организацията. Поради напредналото време събранието продължава на 19 с.м., когато е избран и първият управителен съвет (УС) на съюза в състав: председател – Филип Попов (председател на отделение във ВКС), секретар – Никола Чехларов, касиер – Димитър Георгов (III софийски мирови съдия), редактори: Христо Т. Пиперков (член на Софийския апелативен съд) и Никола Балабанов (член на Софийския окръжен съд), съветници: Светослав Велчев (прокурор на отделение при Върховния касационен съд) и Константин Белчев (член на Софийския окръжен съд).¹

Създаването на СБС е една „смела и решителна крачка“, наложена от „новото време“, „продукт на новите условия за живот“, възникнали след Първата световна война.² То е резултат от действието на редица фактори като: състоянието на правораздаването и нуждата от спешни реформи в областта на съдоустройството,

* Доцент, доктор на историческите науки.

¹ ЦДА, ф. 537 К, оп. 1, а. е. 62, л. 309; а. е. 98, л. 78; а. е. 100, л. 2; вж. Основаването на съюза. – В. „Известия на Съюза на българските съдии“, № 1 от 5 ноември 1919 г., с. 5.

² В. „Известия на Съюза на българските съдии“, № 1 от 5 ноември 1919 г., с. 1; № 5 от 5 януари 1920 г., с. 5; в. „Съдийски вестник“, № 15 от 5 април 1923 г., с. 3.

тежкото материално положение на съдиите и лошите условия в съдилищата, бездействието и неефективната политика на управляващите.

Възникването на СБС е предизвикано от неблагоприятните политически и икономически условия „за нормалното развитие на правосъдното дело“³. Именно те принуждават и заставят магистратите „да се организират в своя чисто професионална организация“⁴.

Не по-малко важни причини са крайно тежкото материално положение на съдиите и прокурорите, липсата на адекватна държавна политика и на позитивно отношение на обществото към проблемите на правораздаването. Съдебната власт е „унижена, и по силата на обстоятелствата, е тласната в пътя на падението“ и единствено моралният дълг и високите добродетели на магистратите не позволяват да се стигне до това положение.⁵ Въпреки самопризнанието, че „няма по-инертна и неспособна към организиран живот професия“ от тяхната, те проявяват разум и практически усет, преодоляват апатията и съмненията, водени от разбирането, че „силата на дадена професия... не е само в качеството и достойнството на нейните носители, но и в тяхното съзнание, организираност, сплотеност и дисциплинираност“⁶.

Независимо от обективните предпоставки и условия за това без вътрешната нагласа, готовност и решимост за конкретни действия на част от софийските съдии и прокурори и без подкре-

³ Вж. в. „Съдийски вестник“, № 17–18 от 20 май 1929 г., с. 4; ЦДА, ф. 833 К, оп. 2, а. е. 9, л. 7; **Партов, К.** Двадесет години от основаването на нашия съюз. – В. „Съдийски вестник“, № 1, септември 1939 г., с. 3.

⁴ **Близнаков, Г.** Всички в съюза. – В. „Съдийски вестник“, № 6 от 20 ноември 1924 г., с. 2.

⁵ До г-на министра на правосъдието. – В. „Известия на Съюза на българските съдии“, № 1 от 5 ноември 1919 г., с. 3; **Кючуков, В.** Магистратурата и предварителен проект за реформи. – Юридическа мисъл, 1919, № 2, с. 24; **Бобчевски, П.** Българското парламентарно управление. Критичен преглед. С.: С. М. Стайков, 1923, с. 53.

⁶ **Близнаков, Г.** Всички в съюза. – В. „Съдийски вестник“, № 6 от 20 ноември 1924 г., с. 2.

пата на съсловието от страната основаването на съюза би било невъзможно.

В началото СБС обединява в своите редове съдии, прокурори и адвокати. Първоначално адвокатите са пълноправни членове, но след образуването на Съюза на българските адвокати (СБА) на 20 ноември 1920 г. и промените в устава на съдийския съюз (29 април 1921 г.) те са признати за извънредни членове. През 1926 г. нотариусите и съдия-изпълнителите получават право да бъдат редовни членове на съюза.

В устава, приет от учредителното събрание, са формулирани ясно и конкретно целите на организацията. Уставът не е утвърден от министъра на правосъдието Александър Радолов с мотива, че противоречи на закона за сдружаванията на чиновниците и служащите.⁷ Министър Радолов поставя две условия за официалното признаване на устава, които са открито политически ангажирани: 1) от чл. 2 да отпадне целта съюзът „...да защитава моралните и материалните интереси на съдиите“ и 2) адвокатите да бъдат признати за извънредни, а не за редовни членове на организацията.⁸ В създалата се ситуация тричленна комисия в състав Св. Велчев, Хр. Пиперков и Д. Бочаров изработва проект, съобразен с посочените условия.⁹ На 7 май промените в устава са гласувани от Второто общо годишно събрание на организацията. Премахването на текста съюзът „...да защитава моралните и материалните интереси на съдиите“ се обосновава с фактическото му включване по същество в основната цел: „повдигане и усъвършенстване на правосъдното дело“ в страната.¹⁰ В този смисъл П. Стефанов образно, но точно обобщава: „Формата се пожертвува, но съдържанието остана“¹¹. Дейността на организацията през след-

⁷ Обн., ДВ, № 45 от 28 февруари 1907 г.

⁸ В. „Известия на Съюза на българските съдии“, № 18–19 от 20 май 1921 г., с. 4, 7.

⁹ Пак там, с. 4.

¹⁰ Пак там, с. 7.

¹¹ **Стефанов, П.** Независимост и несменяемост. – В. „Съдийски вестник“, № 12 от 20 февруари 1922 г., с. 3.

ващите години потвърждава напълно правилността на това решение.

Според новия чл. 2 СБС си поставя за цел: „а) да сплоти българските съдии за задружна работа и съдействие за повдигане и усъвършенствуване на правосъдното дело; б) да развива колегиалните отношения между съдиите“¹².

С приемането на устава се гарантира съществуването на съюза и се открива пътят за ползотворната му дейност за утвърждаване на независимостта и стабилността на правосъдното дело в страната.

До 1934 г. СБС провежда редовни общи събрания всяка година по традиция през великденските празници. На 28 октомври с.г. в съответствие с изискванията на Наредбата-закон за професионалните сдружения на държавните служители¹³ Второто извънредно общо събрание преименува организацията на Сдружение на българските съдии. Оттогава редовните общи събрания започват да се провеждат през две години. До 1945 г. са проведени две извънредни и 19 редовни общи събрания.

През различните години СБС преживява сериозни организационни и финансови трудности. Независимо от това съюзът се утвърждава като масова организация на съдиите и прокурорите у нас, която запазва своята цялост и единство до средата на 40-те години на ХХ век. Редовните членове са неговата истинска морална и градивна сила. Малко са магистратите, които го напускат по едни или други причини или отказват да влязат в него. Това е една от отличителните му характеристики.

Важно значение за организационното развитие и укрепване на съюза, за обединяването в него на всички съдии и прокурори има печатният орган на СБС – в. „Известия на Съюза на българските съдии“, чийто първи брой излиза на 5 ноември 1919 година. Две години по-късно той е преименуван на в. „Съдийски вестник“ с подзаглавие Орган на Съюза на българските съдии (15 де-

¹² Устав на Съюза на българските съдии. С.: печ. Гладстон, 1921, с. 3.

¹³ Обн., ДВ, № 96 от 30 юли 1934 г.

кември 1921 г.). През годините вестникът изпълнява с чест поставените му задачи: „да служи повечето на организационните цели на съюза“, да информира обществото за „положението, в което се намира както самото съдийство, така и правосъдното дело изобщо, като посочва на всички ония мероприятия и реформи, които трябва да се извършат за усъвършенстването му“¹⁴.

Историята на СБС е история на неговата борба за независимост на правосъдието, за несменяемост на съдиите и прокурорите, за защита на техните материални интереси, авторитет и достойнство като носители на съдебната власт.

СБС е принуден да води тази борба срещу всички управляващи партии и правителства, които под една или друга форма следват политика на натиск и контрол над съдебните места и лица. Съобразявайки се с конкретните условия, съюзът използва различни средства и тактики за постигане на своите стратегически и краткотрайни цели.

Още от първия ден на съществуването си СБС се сблъсква с твърдата и неконструктивна политика на БЗНС, насочена към ликвидиране на несменяемостта на съдиите и потъпкване на независимостта на съдебната власт. Както коалиционното, така и самостоятелното земеделско правителство предприемат действия, които са в разрез с разделението на властите и засягат самостоятелността на съдебната система. През ноември 1919 г. са арестувани без съдебно постановление бивши следователи и прокурори, които по време на войната са водили следствие против видни членове на земеделския съюз. Уволнени са дългогодишни съдии и прокурори при Софийския, Русенския и Пловдивския окръжен съд, без дори да бъдат поискани лични обяснения от тях, без репутация на дейността им от органите на съдебния инспекторат.¹⁵

¹⁴ За съюзния орган. – В. „Известия на Съюза на българските съдии“, № 1 от 5 ноември 1919 г., с. 6.

¹⁵ ЦДА, ф. 537 К, оп. 1, а. е. 56, л. 264–265; Изложение на УС на СБС. – В. „Известия на Съюза на българските съдии“, № 2 от 20 ноември 1919 г., с. 1, 12; № 3 от 5 декември 1919 г., 6–7; № 4 от 20 декември 1919 г., с. 8.

Съдийството е обвинено в партизанство, непочтеност и корупция, в „систематично спъване на правителството... ползувайки се от закона за несменяемостта“, както и в „големи произволи спрямо органите на администрацията“¹⁶. По този повод УС на СБС излиза със специално изложение в защита на свободата на съдийското убеждение и против несъобразеното със Закона за устройството на съдилищата (ЗУС) уволнение на прокурорите, унижаващо „достойнството на прокурорската служба“¹⁷.

СБС се обявява твърдо и решително срещу речта на Ал. Стамболийски, произнесена на 10 ноември 1919 г. пред XVIII ОНС. В нея той заявява следното: „Когато се повръщам върху делата на нашите коронни съдии, аз стигам до едно разочарование. През тази война те бяха впрегнати в реакционен режим, бяха корумпирани, бяха изнасилени, бяха изтъркани. Много от съдиите, в своите юридически предразсъдъци и схващания, са неспособни да се справят с новите нужди на новото време“¹⁸.

Обвиненията на министър-председателя се определят от ръководството на съюза като тежки „обиди на цялото съдийство“, с които се уронва престижът на съдебната власт „както вътре в страната, така и пред външния свят“ и се убива „вярата на обществото в съдебната власт“¹⁹.

Още по-рязък и категоричен е д-р Р. Даскалов, който на 28 февруари 1920 г. заявява в гр. Сливен, че в страната „няма съдебна власт“, че българското съдийство „не е оправдало назначението си“ и с действията си представлява „опозиция на добрите начинания на правителството – да издири и накаже причинителите на националната ни катастрофа“. На специално събрание сли-

¹⁶ В. „Утро“, № 3316 от 1920 г.

¹⁷ В. „Известия на Съюза на българските съдии“, № 2 от 20 ноември 1919 г., с. 1.

¹⁸ В. „Земледелско знаме“, № 41 от 13 ноември 1919 г., с. 1; Стенографски дневници на XVIII ОНС, I РС. С.: ДП, 1919, 33–38; **Стамболийски, Ал.** Избрани произведения. С.: БЗНС, 1980, 354–355.

¹⁹ В. „Известия на Съюза на българските съдии“, № 2 от 20 ноември 1919 г., с. 1.

венските съдии и прокурори отхвърлят обвиненията и декларират, че съдиите не биха си помислили да правят опозиция не само на днешното правителство, но и на всяко друго, „което ще иска да постави авторитета на закона над волята и желанието, на който и да било“²⁰. Оценките на двамата партийни и държавни ръководители не са подкрепени от конкретни примери и факти. Поради това УС на СБС призовава кабинета да назове виновните лица с техните имена и да ги освободи от длъжност по надлежния закон ред.²¹

Политиката и действията на земеделското правителство са в центъра на вниманието на Първото редовно общо годишно събрание на съюза (7 и 8 април 1920 г.). След задълбочен и всестранен анализ делегатите стигат до извода, че управляващите целят „да обезличат значението и силата на съдебната власт“ и да подкопаят нейния „престиж пред обществото“. В приетата резолюция се настоява съдийската самостоятелност да се гарантира по законен ред, а „несменяемостта на съдиите да се разшири и за лицата от прокурорския надзор“. По този начин независимостта на съдебната власт се обвързва и с въвеждането на несменяемост и на прокурорите.

Основното искане на съюза за „пълна независимост и автономност на съдебната власт до степен да се самоконтролира и самоопределя“ заема централно място в одобрената платформа и директива за дейността на организацията и става нейният водещ лозунг през годините.²²

Земеделското правителство полага очевидни усилия, за да приimizi значението и важността на решенията на съдийския форум, да притъпи обществения отзвук от тях и най-важното – да оправдае и защити своята политика. Този подход проличава и в поведението на министър Радолов по време на срещата му с целия състав на УС на СБС, проведена на 14 април. Той не приема

²⁰ В. „Известия на Съюза на българските съдии“, № 9 от 5 март 1920 г., 7–8.

²¹ Пак там, № 2 от 20 ноември 1919 г., с. 1.

²² Пак там, № 12 от 20 април 1920 г., 4–5.

платформата и резолюциите на събранието, които са изпратени до секретаря на Министерския съвет. Упреква съюза за бързането му „да изнася и раздухва незаконните вмешателства на административната власт и произволните действия на административните органи, вместо да ги съобщава нему..., за да тури край на тези нередности“²³.

След смяната на министър Радолов с министър Петър Янев (9 ноември 1921 – 14 март 1923) правителството на БЗНС предприема спешни и твърди действия, насочени към ограничаване на несменяемостта на съдиите. Член 14 на Закона за държавните служители²⁴ дава право на министъра на правосъдието да премества съдии и прокурори „в интерес на службата“. В повечето случаи преместването не се осъществява поради отказа на магистратите да заемат новата длъжност. Това най-често води след себе си до уволнение или подаване на оставка. Така законът посяга пряко върху съдийската несменяемост и прави невъзможна несменяемостта на прокурорите. Наред с това законът отменя и специалния Закон за заплатите на длъжностните лица по съдебното ведомство и поставя съдиите отново в общия щат на държавните служители.

Логичен завършек на тази политика е Законът за изменение някои членове от ЗУС.²⁵ В съответствие с него министърът на правосъдието назначава със заповед мировите съдии, членовете, подпредседателите и прокурорите на окръжните съдилища, както и съдебните следователи, а правителството определя с постановление броя на съдиите във всички съдилища.²⁶

Усилията на УС на СБС претърпяват неуспех поради нерешителната и непоследователна позиция на министър Янев. Въпреки че въпросът за несменяемостта на съдиите е преди всич-

²³ В. „Известия на Съюза на българските съдии“, № 12 от 20 април 1920 г., с. 7; Да изпълним дълга си. – Пак там, № 7 от 5 декември 1920 г., с. 1.

²⁴ Обн., ДВ, № 243 от 28 януари 1922 г.; № 252 от 9 февруари 1922 г.

²⁵ Обн., ДВ, № 94 от 29 юли 1922 г.

²⁶ Вж. **Йочев Е.** Съдоустройството в България. История, принципи, институти. 2. доп. и прераб. изд. С.: Сноумод ДФ, 2015, 246–265.

ко от публичен характер и интерес, той не получава необходимата обществена подкрепа.

Третото редовно общо годишно събрание (21–23 април 1922 г.) стига до единодушната оценка, че с чл. 14 и 92 от Закона за държавните служители „фактически се унищожава несменяемостта на съдиите и тяхната независимост“. Предвид това събранието се обявява: 1) за възстановяване на „началата прокарани в отменените закони за устройството на съдилищата от 1910 и 1911 г. с необходимите подобрения“ и 2) за разширяване на „несменяемостта върху всички съдии и прокурори“. Събранието дава мандат на УС на СБС, ако не постигне определената цел – възстановяване и гарантиране на независимостта на съдебната власт, „да свика извънредно общо събрание на съдиите, за да се произнесе за средствата и по-нататъшните начини на действия на съюза“.

Твърдата политика на правителството дава основание на УС на СБС да организира Първото извънредно общо събрание на съюза. То се провежда на 5–6 август 1922 година. Сред решенията му се откроява готовността на съдийството „да брани съдийската независимост, а заедно с това и истинското правосъдие“ с всички достойни за неговото положение средства. Събранието обръща специално внимание на необходимостта да се предупреди гражданството за опасностите, които го грозят от ударите върху независимостта на съдебната власт, както и да се призове за обща борба в нейна защита.²⁷

Въпреки обещанията на министър Янев правителството не се съобразява с предложенията и исканията на съюза. Продължават съкращенията и преместванията на несменяеми съдии. В тази ситуация Четвъртото общо годишно събрание (13 и 14 април 1923 г.) издига лозунга за възстановяване на несменяемостта на съдиите, за постигането на пълна несменяемост на съдиите и прокурорите „като необходима и належаща за правилното развитие и напредък на правосъдното дело в България“²⁸.

²⁷ В. „Съдийски вестник“, № 1 от 10 септември 1922 г., 4–5.

²⁸ Пак там, с. 7.

По време на управлението на Народния/Демократическия съговор това е основната и най-важна задача на съюза, която той успява да реши, макар и частично.

Още на срещата си с министъра на правосъдието Боян Смилов (14 юни 1923 г.) УС на СБС се обявява за „възстановяване на съдийската несменяемост и разширяването ѝ и върху прокурорите, в най-близко време“, следвайки принципите на закона от 1910/1911 година.²⁹

Независимо от предизборното му обещание и специалната директива на Министерството на правосъдието, в която несменяемостта на прокурорите е въздигната в основен принцип на новия съдоустройствен закон, Демократическият съговор и правителството на проф. Ал. Цанков (22 септември 1923 – 4 януари 1926) се отказват първоначално мълчаливо, а след това и открито от въвеждането на прокурорската несменяемост. До края на управлението на Съгвора всички министри на правосъдието ще използват формулировката на министър Рашко Маджаров (29 януари 1924 – 3 ноември 1924), че има „спънки от известни меродавни кръгове“³⁰, за да оправдаят своето бездействие или безсилие и да прикрият действителните цели и намерения на управляващите.

При обсъждането на новия законопроект за устройството на съдилищата министър Цвятко Бобошевски защитава отказа на правителството да въведе несменяемост на прокурорите с липсата на подобна практика в Европа и със задачите и отговорността на прокурорите в тежката политическа обстановка. Парламентарното мнозинство отхвърля исканията на съюза. Член 138 на ЗУС предвижда всички съдии освен допълнителните, нотариусите и съдия-изпълнителите да „стават несменяеми след като са прослужили най-малко три години като титулярни съдии или заместници прокурори. Те стават сменяеми след навършване на 60 г. възраст“³¹.

²⁹ В. „Съдийски вестник“, № 1 от 5 септември 1923 г., с. 1.

³⁰ Пак там, № 14 от 20 март 1924 г., с. 1.

³¹ Обн., ДВ, № 226 от 2 януари 1926 г.

Тези разпоредби не удовлетворяват организираното съдийство. На 19 март 1926 г. на среща с новия министър на правосъдието проф. д-р Тодор Кулев (4 януари 1926 – 15 май 1930) УС на СБС отново настоява за въвеждане на несменяемост на прокурорите. Въпреки личната си подкрепа министърът на правосъдието обвързва решаването на проблема с „политическия момент и положението на държавата“. Според него откритата борба на държавата „с елементите на размирие и разрушение... налагат, поради голямата власт на прокурора последният да не бъде несменяем“.³²

След като Третият събор на правниците (6–7 май 1926 г.) се обявява за „установяване на пълна несменяемост на съдиите, която да се разшири и разпростре и върху прокуратурата“³³, министър Кулев признава публично, че до този момент не е правил опити да прокара прокурорската несменяемост поради липсата на „назрели благоприятни условия“³⁴. Той е поредният министър, който поема върху себе си отговорността за бездействието на правителството.

За СБС думите на правосъдния министър са ясен сигнал, че при управлението на Демократическия сговор несменяемостта на прокурорите няма да бъде въведена. Въпреки това, водени от разбирането, че прокурорската несменяемост „не е едно временно искане“, делегатите на Осмото общо годишно събрание (29 април 1927 г.) заявяват твърдата решимост на съюза да продължи борбата докрай.³⁵

³² В. „Съдийски вестник“, № 14 от 20 март 1926 г., 1–2; № 17 и 18 от 20 май 1927 г., с. 7; в. „Демократически сговор“, № 734 от 30 март 1926 г., с. 2; ЦДА, ф. 537 К, оп. 1, а. е. 5, л. 2.

³³ Реферати и резолюции на Третия събор на българските правници, състоял се в София на 6 и 7 май 1926 г. Под редакцията на Н. П. Бояджиев, адвокат. С.: Издание на Общия съвет на българските правници, 1926, с. 131, 180–181.

³⁴ Адвокатски преглед, № 9 от 1 януари 1929 г., с. 115; в. „Съдийски вестник“, № 19–20 от 20 юни 1929 г., с. 14.

³⁵ ЦДА, ф. 537 К, оп. 1, а. е. 5, л. 50; в. „Съдийски вестник“, № 17 и 18 от 20 май 1927 г., 2–3, 5–6.

Предвид създалата се ситуация УС на СБС се отказва от всякакви официални срещи с представители на изпълнителната и на законодателната власт с цел да ги „убеждава в това, в което те отдавна са убедени“. Той определя използвания дотогава подход на активен и постоянен натиск като „вече неуместен и неполезен за съдийското достойнство“³⁶ и премества центъра на усилията си към пълно осветляване на проблема пред общественото мнение.

Отказът на Демократическия сговор да въведе обещаната несменяемост на прокурорите е продиктуван от политическия му интерес да запази контрола върху прокуратурата. Сериозен мотив за това решение е и изразената от СБС позиция, че смяната на времената и на властта „не трябва ни най-малко да влияят на съдийската длъжност“, тъй като съдията принадлежи изцяло на обществото и служи единствено на неговите интереси. От тази гледна точка се обосновава изводът, че на „съдилищата предстои да установят силата на закона и да внесат окончателно успокоение в обществото.“³⁷ След потушаването на Септемврийското въстание и след атентата в църквата „Св. Неделя“ СБС издига „високо глас на протест“ и призовава всички към „вразумяване“, към осъзнаване на истината, че „сами тласкаме България в пропастта“. С болка, мъдрост и прозорливост СБС апелира: „нека всички, които милеят за нея, се помирим и си дадем дружно ръцете, за да я спасим. Всички да извикаме: стига проливаме кърви, стига разорения. Нека строим вместо да разрушаваме, нека строим в мир и ред“³⁸.

Въпреки неуспеха последователната и настойчива защита на несменяемостта на прокурорите при управлението на Демократическия сговор има цената на морална победа на съюза над политическия цинизъм на управляващите.

³⁶ ЦДА, ф. 537 К, оп. 1, а. е. 8, л. 31–32; в. „Съдийски вестник“, № 9 от 25 май 1930 г., 146–147.

³⁷ **Генадиев, М.** Промяната и съдиите. – В. „Съдийски вестник“, № 20 от 20 юни 1923 г., 1–2.

³⁸ В. „Съдийски вестник“, № 17 от 5 май 1925 г., 1–2.

Натрупал опит и преживял не едно разочарование, СБС продължава борбата за несменяемост на прокурорите и по време на управлението на Народния блок. УС на СБС поставя аргументирано и остро този нетърпящ отлагане въпрос пред министър Димитър Върбенков (29 юни 1931 – 31 декември 1933)³⁹ и пред министър Юрдан Качаков (19 януари 1933 – 19 май 1934)⁴⁰. Проблемът е разискван и намира място и в резолюциите на Тринадесетото⁴¹, Четиринадесетото⁴² и Петнадесетото⁴³ редовно общо годишно събрание на организацията. Благодарение на усилията на сдружението в проекта за нов ЗУС е предвиден текст, според който прокурорите стават несменяеми след 12 години съдийска или прокурорска служба. УС на СБС и Петнадесетото общо годишно събрание с основание оценяват предложението като първа стъпка към установяване на прокурорската несменяемост, доколкото на посоченото изискване отговарят повечето окръжни прокурори и всички от апелативните съдилища, Върховния касационен съд и Върховния административен съд.⁴⁴

След БЗНС и Демократическия сговор Народният блок е третата политическа формация, която не въвежда несменяемостта на прокурорите. Всъщност като цяло проблемите на правосъдието са далеч от ползването на правителствата на блока.

СБС оценява съдебната реформа на правителството на Кимон Георгиев, осъществена след преврата от 19 май 1934 г., като „несполучлива“, защото е засегнала духа и достойнството на съдиите и е довела до силно „разстройство на правосъдния жи-

³⁹ В. „Съдийски вестник“, № 1 от 25 септември 1931 г., с. 1.

⁴⁰ Пак там, № 7 от 25 март 1933 г., с. 97; № 9 от 25 май 1933 г., с. 125, 126.

⁴¹ ЦДА, ф. 537 К, оп. 1, а. е. 13, л. 40–41; а. е. 14, л. 1–2; в. „Съдийски вестник“, № 9 от 25 май 1932 г., с. 148.

⁴² ЦДА, ф. 537 К, оп. 1, а. е. 15, л. 56; в. „Съдийски вестник“, № 9 от 25 май 1933 г., с. 135.

⁴³ ЦДА, ф. 537 К, оп. 1, а. е. 16, л. 2; в. „Съдийски вестник“, № 8, април 1934 г., 134–135.

⁴⁴ ЦДА, ф. 537 К, оп. 1, а. е. 16, л. 2, 37–40; в. „Съдийски вестник“, № 8, април 1934 г., с. 129, 134–135.

вот⁴⁵. Чрез намаляването на броя на съдилищата, съкращаването и преместването на съдии се посяга и върху съдийската несменяемост. Оценката на СБС е обективна и определя целите и посоката на бъдещата работа на организацията. Едновременно с това УС на СБС приветства въведената с Наредбата-закон за устройството на съдилищата несменяемост на прокурорите при Върховния касационен съд, определяйки я като начало, което трябва да се изведе до успешен край.

Такава възможност съюзът вижда след избора на бившия председател на Върховния касационен съд Ангел Карагъзов за министър на правосъдието (21 април 1935 – 23 ноември 1935). На срещата си с него УС на СБС настоява за премахване на недостатъците и слабостите на Наредбата-закон за устройството на съдилищата. Надеждите на магистратите не се оправдават напълно.

Член 137 на Наредбата-закон за изменение и допълнение на Наредбата-закон за устройството на съдилищата прогласява за несменяеми „главния прокурор, прокурорите на отделения при Върховния касационен съд, прокурорите и техните заместници при апелативните съдилища“. Искането на СБС несменяемостта да обхване прокурорите и техните заместници при областните съдилища за пореден път е пренебрегнато. По изключение се дава право на съдиите и прокурорите от Върховния касационен съд и на заемащите приравнени на тях длъжности да стават сменяеми след навършване на 65-годишна възраст.⁴⁶ Макар промените да са частични, година по-късно УС на СБС стига до извода, че реформата от август 1935 г. е създала „условия за едно по-добро правосъдие“⁴⁷. Несменяемостта на прокурорите намира място и в резолюцията на Шестнадесетото редовно общо годишно събрание (30 и 31 май 1936 г.) наред с искането уволнението по бюджетни причини да се изключи „изрично“ за несменяемите съдии.⁴⁸

⁴⁵ ЦДА, ф. 537 К, оп. 1, а. е. 18, л. 51; а. е. 19, л. 16; в. „Съдийски вестник“, № 10, ноември 1936 г., с. 222.

⁴⁶ Обн., ДВ, № 183 от 16 август 1935 г.

⁴⁷ В. „Съдийски вестник“, № 10, юни 1936 г., с. 222.

⁴⁸ Пак там, № 6, февруари 1936 г., 121–123; № 8, април 1936 г., 122–123.

Уволнението на съдии и прокурори чрез съкращаването на бюджета е българско изобретение, което се прилага без притеснение от всички правителства.⁴⁹ Предвид това сдружението настоява „да се издаде особен закон, какъвто предвиждат чл. 16 и чл. 43 от закона за устройството на съдилищата, по силата на който съкращенията на съдебните места и лица да не става с бюджета. Ако такива се признаят за необходими, те да стават с този особен закон... При съкращения да се взимат съвременно мерки, за да не бъдат засегнати несменяеми съдии и прокурори. Уволнените по съкращение на длъжността да се възстановяват в същата такава и равна ней, ако в течение на една година се открие място, без да има нужда от особено представление“. Предлага се още несменяемите съдии „да могат да обжалват акта за уволнение, преместване или понижение“. Като обобщава изминатия дълъг път, събралието настоява „да се издигне съдийската несменяемост в конституционно начало“⁵⁰.

И по време на непартийните правителства въпросът за несменяемостта на прокурорите и техните заместници при областните съдилища остава нерешен. Една от причините за това е смяната на четирима министри през тези близо три години.

Независимо от умората и разочарованието организираното съдийство продължава борбата. В резолюцията на Осемнадесетото редовно общо годишно събрание на СБС (1 и 2 ноември 1940 г.) се настоява отново „съдийската несменяемост, като една необходима предпоставка за независимостта на съдебната власт, да се разшири и спрямо лицата от прокурорския надзор при областните съдилища.“⁵¹ Това искане е обосновано и в становището на ръководството на сдружението относно предстоящите изменения на Закона за устройството на съдилищата. Събралието изразява на-

⁴⁹ В. „Съдийски вестник“, № 6, февруари 1936 г., с. 121.

⁵⁰ ЦДА, ф. 537 К, оп. 1, а. е. 19, л. 85–86; а. е. 18, л. 15–16; в. „Съдийски вестник“, № 10, юни 1936 г., с. 217.

⁵¹ ЦДА, ф. 537 К, оп. 1, а. е. 24, л. 50–51, 109; в. „Съдийски вестник“, № 3, ноември 1940 г., с. 68.

дежда, че новият министър на правосъдието Васил Митаков, бивш член на УС на СБС и редактор на в. „Съдийски вестник“ (23 октомври 1939 – 11 април 1942), както и „сегашното просветено правителство и камара“ няма да имат отрицателно отношение по него.⁵² ЗУС е приет на 21 януари 1941 година.⁵³ Макар да е бил ревностен защитник на идеята несменяемостта на съдиите и прокурорите да започва от „датата на назначаването им на титулярна съдийска или прокурорска длъжност“ и да бъде конституционно закрепена, министър Митаков не предприема никакви действия в тази насока.⁵⁴

За разлика от него дългогодишният секретар на УС на СБС д-р Константин Партов, министър на правосъдието от 11 април 1942 г. до 1 юни 1944 г., остава верен на принципите и целите на сдружението. В новия ЗУС с изменението на ал. 1 на чл. 137 „всички съдии и прокурори, които са прослужили най-малко три години на редовна съдийска или прокурорска длъжност стават несменяеми“⁵⁵.

СБС води трудна и продължителна борба и за защита на материалните и професионалните интереси на магистратите. Основната цел на тази борба е запазването на съотношението между заплатите на съдиите и прокурорите и тези на останалите държавни служители, определено в Закона за заплатите на длъжностните лица по съдебното ведомство от 1912 година⁵⁶, както и запазването на самостоятелния щат на съдебното ведомство. СБС обосновава и разглежда подобряването на материалното положение на съдиите и самостоятелния щат като едно от средствата за издигане на равнището на правосъдното дело в страната.⁵⁷ Позицията на

⁵² ЦДА, ф. 1335, оп. 1, а. е. 93, л. 61–69; в. „Съдийски вестник“, № 4, декември 1940 г., 86–90.

⁵³ Обн., ДВ, № 21 от 29 януари 1941 г.

⁵⁴ **Митаков, В.** Несменяемостта на съдиите като конституционен принцип. – Правна мисъл, 1936, № 9, 652–653.

⁵⁵ Обн., ДВ, № 72 от 1 април 1943 г.

⁵⁶ Обн., ДВ, № 82 от 12 април 1912 г.

⁵⁷ В. „Съдийски вестник“, № 12 от 20 април 1920 г., с. 5.

сдружението е категорична – възнаграждението на съдиите е „въпрос за правосъдието, а не за личните им интереси“⁵⁸.

СБС се сблъсква с неконструктивната и твърда политика на всички правителства, която включва, от една страна, увеличаване на заплатите на останалите държавни служители при запазване на различните добавки към тях и замразяване по същество на възнагражденията на магистратите, а от друга – включване на щата на съдебното ведомство като част от общия щат на държавните служители.

Своеобразен връх в борбата на организираното съдийство е създаденият фонд по взаимопомощта на съдиите.⁵⁹ С него се поставя началото на социалната дейност на съюза. Част от тази дейност е и изградената почивна станция в Банкя, която отваря врати на 16 юни 1935 година.⁶⁰ Тя разполага с 26 мебелирани стаи с 50 легла за възрастни и за 11 деца, с добре уреден стол и цветна градина.

Историческа и безпрецедентна по своя характер и цели е срещата на първите ръководители на Върховния касационен съд, Върховния административен съд, Върховната сметна палата, Софийския апелативен съд, Софийския окръжен съд и на председателя и подпредседателя на УС на СБС с министър-председателя Ан. Ляпчев, проведена на 6 ноември 1926 година. Председателят на Върховния касационен съд Васил Маринов призовава управляващите да се вслушат внимателно в гласа на съдийството, „глас... на добре разбраните върховни държавни интереси – запазване здравината на правосъдния орган, авторитета и достойнството на българския съдия, за да се запази здрава и държавата“. Гласът на съдиите остава нечул.⁶¹ Но в тази неравна битка с управляващите съдийството е безспорен морален победител.

⁵⁸ ЦДА, ф. 537 К, оп. 1, а. е. 76, л. 146; а. е. 78, л. 136–143.

⁵⁹ В. „Съдийски вестник“, № 19 от 5 юни 1922 г., с. 4, 6; № 21 (извънреден) от 10 юли 1922 г., с. 7.

⁶⁰ Пак там, № 10, юни 1935 г., 161–163, 170–171.

⁶¹ В. „Съдийски вестник“, № 5 и 6 от 20 ноември 1926 г., 1–3.

Основната причина за неуспеха на СБС в борбата му за подобряване на материалното положение на магистратите и за гарантиране на техния служебен стабилитет е липсата на подкрепа от обществените среди и от професионалните организации на държавните служители.

Борбата на СБС за удовлетворяване на икономическите искания на съдиите, от гледна точка на нейния размах и значение, може да се сравни с борбата за независимост на съдебната власт и за несменяемост на магистратите. Взети в единство, те са тясно свързани и подчинени на основната цел на съюза – подобряване на качеството на правораздаването.

Богата и многостранна е международната дейност на СБС. От първата половина на 30-те години СБС установява плодотворни връзки със сродни съюзи и организации на Балканите и в Европа. Съюзът е сред участниците в Първия събор на правниците от славянските страни и в Събора на съдиите от славянските държави (8–11 септември 1933 г. в Братислава).⁶²

СБС възниква като чисто професионална организация, независима от политически натиск и влияния, и успява да съхрани този си характер до присъединяването на България към Тристранния пакт. УС на СБС приветства договора от 1 март 1941 г. и „братската“ немска армия с позицията: „Преживяваме исторически времена. Участници сме в една велика борба за нов ред в Европа... Ако тая световна война не бъде спечелена, ние ще загинем като държава“⁶³. Съдийството е призовано да прилага бързо и строго законите против всички „противоправни сили“, които разхлабват държавата и „принизяват националния дух“⁶⁴. Дейността на сдружението е подчинена на националната политика и цели. Така се слага край на политическия неутралитет на организацията. Решенията и действията на УС на СБС не са одобрени и потвър-

⁶² ЦДА, ф. 537 К, оп. 1, а. е. 98, л. 58, 71; в. „Съдийски вестник“, № 3, ноември 1933 г., 45–48; **Георгиев, Н. П.** Събора на правниците в Братислава. – В. „Съдийски вестник“, № 1 от 1934 г., с. 1.

⁶³ Пак там, № 8, април 1941 г., 170–171.

⁶⁴ Пак там, № 9, май 1941 г., 205–206.

дени от общо събрание на сдружението, тъй като до 1945 г. такава не се провежда.

Сдружението съществува като самостоятелна организация до 1945 година. На 15 септември с.г. СБС и Съюзът на съдебните служители в България се обединяват в Съюз на работниците по правосъдието (СРП) с официален орган в. „Правосъдие“.⁶⁵ Три години по-късно, на 18 юли 1948 г., СРП се включва като един от съучредителите на Профсъюза на административните служители в България с печатен орган в. „Единство“.⁶⁶ В резултат на тези обединения организацията на съдиите и прокурорите става неразделна част от системата на социалистическите профсъюзи.

Юбилеят на СБС е повод да се осмислят богатото наследство и традиции на организираното съдийство. Сред тях се открояват сътрудничеството и единдействието със Съюза на българските адвокати и с цялата правна общност в името на правосъдното дело и утвърждаването на независимостта на съдебната власт в страната.

⁶⁵ ЦДА, ф. 2109 К, оп. 1, а. е. 1, л. 41, 107; в. „Правосъдие“, № 1 от 15 октомври 1945 г., с. 1, 4–8; в. „Ден“, № 30 от 15 септември 1945 г.

⁶⁶ ЦДА, ф. 34, оп. 1, а. е. 107, л. 18, 21, 22; в. „Единство“, № 1 от 4 август 1948 г., с. 2.